

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

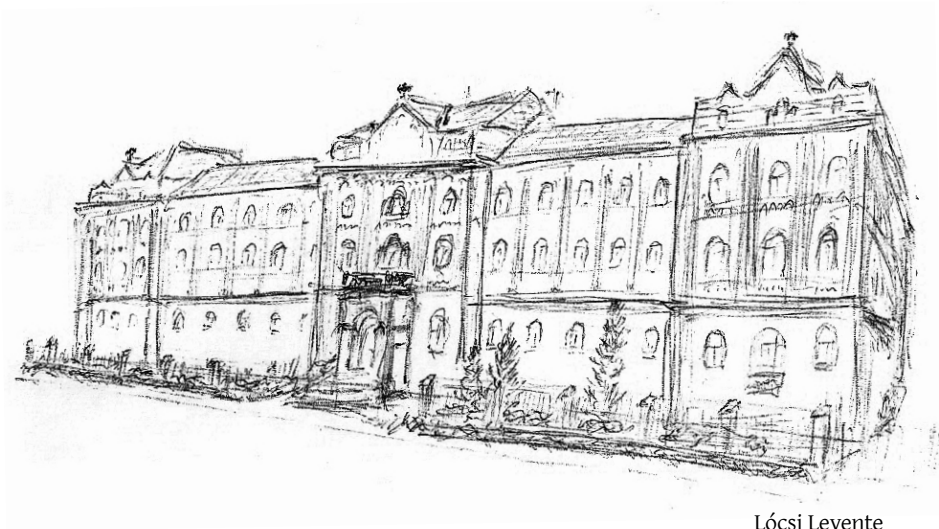
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Dörnyei Sándor

Emlékezés Tomasz úrra

Egyre jobban fogyunk, egyre kevesebben maradunk azok közül, akik Tomasz Jenőt – a collegista szóhasználatban Tomasz urat – ismertük, az ő idejében voltunk a Collegium tagjai. Ezért a mi feladatunk, hogy emlékét ne csak őrizzük, hanem továbbadjuk a következő nemzedéknek és mindazoknak, akiknek egykori otthonunk múltja, hagyományai, szelleme a további fejlődés számára forrás, példakép, ösztönző lehet.

A megemlékezés azért is indokolt, mert Tomasz úr hatvan évvel ezelőtt távozott el közülünk. Akár magasabb összefüggést is kereshetünk abban, hogy korai halála szinte egybeesett a „báró Eötvös József Collegium” megölésével, a régi szellem, a hagyományok kiirtására irányuló végzetes tettel. Az új nemzedék számára Tomasz Jenő többnyire csak egy név – valóságos tartalom nélkül. Akik ismertük, számunkra azonban alakja teljesen összeforrott a Collegiummal, és ez az összeforrottság neki is mintegy az élet értelmét adta. Szerepének megfelelő méltatása nélkül a Collegium története, különösen az utolsó évtized hű képe csonka lenne.

De ki is volt Tomasz Jenő?

Az életrajzi adatok szerint 1896. július 31-én született a Gömör megyei Csetneken. Rozsnyón diákoskodott, és szinte az érettségi vizsgáról vitték 1915-ben katonának, majd nemsokára a harctérre. Az olasz fronton szolgált, és súlyosan meg is sebesült. Leszerelése után iratkozott be az egyetemre latin-görög szakosként. 1920-tól volt a Collegium tagja. Kik között töltötte kollégista éveit? Együtt ülhetett görög és latin órákon az ugyancsak a frontról érkezett Györkösy Alajossal (akkor még Jirka). Koruk miatt a katonaságot elkerülők, a gimnáziumból egyenesen az egyetemre jutók között volt, hogy csak néhány nevet említsek, a világhíres fizikus Bay Zoltán, valamint Ligeti Lajos, Tamás Lajos, Kerecsényi Dezső, 1922-től pedig Keresztury Dezső is.

Tomasz úr 1924-ben kapta meg a tanári oklevelet, az utolsó évben szenior volt a Collegiumban. Még az évben a Collegium első igazgatója, Bartoniek Géza maga mellé vette mint a gazdasági és adminisztrációs ügyek intézőjét. 1928-tól feladatai közé tartozott a könyvtár gondozása is. 1931-ben Párizsban járt

tanulmányúton. 1932-től az alsó két évfolyam, 1936-tól pedig valamennyi szakos számára vezette a latin irodalmi órákat. 1940-ben aligazgatóvá nevezték ki. Alapos felkészültsége, jó képességei és állandó érdeklődése ellenére sem futott be méltó tudományos pályát, a római földkérdésről 1943-ban megjelent könyve jelezte, hogy ezen a téren is megállta volna a helyét. Tevékenysége első sorban a Collegiumra összpontosult.

Amikor 1944 nyarán a nyilas sajtó támadása nyomán Szabó Miklós igazgatót állásából felmentették, Tomasz úr mint aligazgató ideiglenes megbízást kapott a Collegium vezetésére. A nyilas puccs után kinevezett Kolozsváry Béla gyakorlatilag sohasem volt tényleges igazgató, így azokban az igen vesztes időkben Tomasz úr vállára nehezedett a vezetés minden gondja-baja. De Keresztury Dezső 1945. májusi igazgatói kinevezése után – főként minisztersége idején – továbbra is Tomasz úr volt a közvetlen vezetőnk, szinte naponta érintkeztünk vele.

A Collegium megszüntetése és az épület diákszállóvá alakítása után a könyvtár a Magyar Tudományos Akadémia kezelésébe került. 1950 szeptemberében Tomasz urat nevezték ki a könyvtár vezetőjévé. Sajnos nem sokáig viselhette ezt a tisztséget, mert ez év karácsonya előtt, 1950. december 23-án meghalt.

Latintanári, klasszika-filológusi tevékenységét nálam illetékesebbek már többször elemezték, méltatták. Ezért a továbbiakban inkább személyes élményeim alapján Tomasz úrnak első sorban a nyilas idő, az ostrom és az azt követő első napok során a Collegium és a kollégisták megmentése érdekében kifejtett, soha meg nem hálálható tevékenységéről szeretnék megemlékezni.

A Collegium szóhasználatában „fejkopogtatásnak” nevezett felvételi vizsga alkalmával ismerhettem meg Tomasz urat. 1944 augusztusában a kunmadarasi repülőtér építésére létesített diákmunkatáborból néhány napi eltávozást kapva jöttem fel a Collegiumba. A jelentkezéskor az első benyomásom az volt, hogy ez a szelíden atyáskodó, őszinte jóindulatot és megértést sugárzó ember a magamfajta, a vidéki szülői házból az ismeretlen nagyvárosba csöppenő, az „érett” kor elején botladozó fiatalember számára bizonyos otthonosságot, támaszt jelent. A későbbi évek tapasztalatai ezt az első benyomást, az előlegezett bizalmat megerősítették, elmélyítették.

A fejkopogtatás során nyilván valamennyi jelentkezővel (emlékezetem szerint a 14 helyre negyvennégyen pályáztunk) személyesen elbeszélgetett, mindannyiunkat igyekezett megismerni. Egyik kiválasztott szakom a latin volt, ezért így is a színe elé kerültem, mégis azon szerencsések közé jutottam, akiket a miniszter a Collegium tagjává kinevezett. (Mert akkor ez így történt, a felvett kollégisták neve a hivatalos lapban is megjelent.)

Beköltözésem emlékezetes napja 1944. október 13-a, péntek volt. Az „el-szállásolás” formális eseménye nem hagyott nyomot emlékezetemben. Annál

inkább a két nappal későbbi események. Október 15-én délben hangzott el Horthy ismeretes kiáltványa a „kiugrási” kísérletről, és ezt néhány óras bizonytalanság követte: nem tudtuk, mi lesz a németek ellenlépése. Tomasz úr azonban rögtön felismerte, mit kell tennie. Végigjárta a lakószobákat, és a történendőket előre meg nem sejtő, vasárnapi délutánjukat ott töltő kollégistákat összegyűjtötte. Nem emlékszem, hányan és kik voltunk, de Tomasz úr azonnal intézkedett: a Collegium étel-miszer-tartalékát kellett elrejttenünk. Tomasz úr ugyanis már az első bombatámadások után, 1944 nyarán nagy mennyiségű tartós étel-miszert szerzett be. Előre látta, hogy ínséges idő vár ránk. Így aztán lisztből, zsírból, cukorból, lekvárból, mézből, krumpliból komoly tartalékokról gondoskodott, és számítva az esetleges hivatalos rekvirálásra és a zavaros időkben várható fosztogatásokra az étel-miszerkészlet egy részét igyekezett elrejtteni. Az ő vezetése alatt kollégista társaimmal főként a könyvtár különböző helyiségeiben kerestünk alkalmas helyeket: a könyvespolcok találkozásánál a sarkokban lévő zugokba, magasabb állványokon a könyvek mögé, illetve az egyik, átmenetileg bútorokkal telezsúfolt előadóterembe dugtuk a sok zsákot, zacskót, üveget. Az eredmény nem is maradt el. A további idő folyamán soha nem szenvedtünk komoly élelmezési hiányt.

Ezekben a napokban jelent meg a Collegiumban egy német tiszt, bizonyos Oberleutnant Richard. A portán az igazgatót kereste. Tomasz úr rosszat sejtve egyik fiával sietett elő. A német parancsszerűen bejelentette, hogy alakulatóval a Collegiumban fogja magát elszállásolni. Tomasz úr megkísérelte a tisztet alapos érvekkel meggyőzni, de miután nem sikerült, kijelentette, hogy önként nem járulhat hozzá, hogy német katonaság költözzön be egy felsőoktatási intézmény épületébe. A tiszt nem tárgított, és mikor Tomasz úr a telefonhoz nyúlt, hogy a budapesti magyar katonai parancsnokságtól segítséget kérjen, pisztolyát Tomasz úrra fogva fenyegette, hogy az erőszaktól sem riad vissza, ha megakadályozzák a tervét. Tomasz úr érezte, hogy a további ellenállásnak nincs értelme, de kijelentette, hogy ő csak egy klasszika-filológus, a fegyveres fenyegetéssel szemben nincsenek eszközei. A drámai jelenet után egy kis német alakulat valóban beköltözött, de a nem egészen fiatal katonák fegyelmezetten viselkedtek, semmiféle kellemetlenséget nem okoztak, és február 1-jén hajnalban – nem várva meg a pár óra múlva érkező szovjet csapatokat – „rugalmas elszakadást” végrehajtva elhagyták az épületet, feltehetően a Várba húzódtak vissza. Tomasz úr erről a bátor fellépésről előttünk soha nem beszélt, csak a jelen lévő Tomasz Sanyi elbeszéléséből tudunk róla.

1944 őszén–telén a kollégisták közül jó néhányan rekedtünk a Collegiumban, mintegy húsz-huszonöt név bukkan elő emlékezetemből. A nyilas hatalomátvétel után megjelenő, a nem engedelmeskedőket felkoncolással fenyegető

bevonulási parancsokat nem vettük komolyan, egyikünk sem volt hajlandó a „végső győzelem” érdekében életét feláldozni.

Ezt Tomasz úr néma jóváhagyással vette tudomásul, vállalta a súlyos felelősséget, de igyekezett a Collegium számára különböző mentesítő iratokat beszerezni a svájci Vöröskeresztől, és nem tudom, még honnan. Ezeknek később jó hasznát láttuk.

A „totális háborúba” hívó parancsokat úgy próbáltuk kijátszani és a magunk átmentését biztosítani, hogy Klaniczay Tibor vezetésével csatlakoztunk az egyetemi „kiszegítő karhatalmi alakulathoz” (becenevén a KISKA-hoz). Ezzel, majd a közelben létesített segélyhelyen teljesített szolgálattal csakugyan sikerült mindannyiunknak épségben túlélni a nyilas idő, az ostrom, a bombázások veszedelmét.

Tomasz úr 1944 őszén a harcok elől Budapesten menedéket remélő vidékiek közül többeket (akár családotól) befogadott, elszállásolt a Collegiumban. A fokozódó bombázások elől ugyancsak a Collegiumban keresett védelmet több a környéken biztonságosnak látszó óvóhely nélküli épületben lakó régi kollégista (például Pais Dezső és Mendöl Tibor professzor). Tomasz úr nekik is helyet szorított az épületben, sőt ellátásukról is gondoskodott.

1944 karácsonyát úgy ünnepeltük, hogy Tomasz úr irányításával az épület két oldalszárnya alatti alagsort és pincét óvóhelynek rendeztük be. A diákszobákból lecipeltük az ágyakat és a legszükségesebb személyes holmikat. Az ifjúsági elnök (Klaniczay Tibor) segítségével Tomasz úr megoldotta a kényszerű berendezkedést, biztosította a feltételeket a napi elfoglaltsághoz (a mángorló- és vasalóhelyiségben olvasószoza, kártyázási lehetőség, sötétedés után társasjáték stb.). A pinceélet zavartalansága is jórészt neki volt köszönhető.

Ugyancsak neki és a konyhát irányító Wagner Ilonának (a collegisták közötti elnevezéssel a Kisasszony) köszönhattük azt is, hogy a napi háromszori meleg étkezést (a reggeli és vacsora esetében forró tea, többször friss pogácsával) az ostrom közel ötven napja alatt rendszeresen megkaptuk. Még január 22-én, amikor fél tizenkettő körül a nagy bombatalálat érte az épületet, és mindent ellepett a törmelék és a por, az ebédet éppúgy megkaptuk – csak tizenkét óra helyett egykor.

Az oroszok bejövetelekor, február 11-én vasárnap délután az épületben talált katonakorúnak mondhatókat hadifogolynak minősítve kiterelték Kelenvölgybe egy ideiglenes gyűjtőtáborba. A sorba beállították Tomasz úr akkor még gimnazista fiát, Gyurit is. Az oroszok Tomasz urat öregnek mondván nem akarták elvinni. Ő azonban látva, hogy legidősebb fia is bekerült a menetszlopba, önként beállt közénk, nem akarta fiát egyedül hagyni.

A Kelenvölgyben töltött éjszakán Tomasz urat a veleszületett borúlátás és a valóban nem sok jóval kecsegtető fogolysors mellett régi gyomorbaja is

elővette, és nagyon meggyötörte. Ilyen állapotban is erőt vett magán, és szülőföldjéről hozott szlovák nyelvismeretét felhasználva az öröknél kivívta, hogy az „elszállásoláskor” másik kunyhóba került fiát megkeresse.

Másnap aztán az amerikai magyarként a Collegiumban „ösztöndíjaskodó” Harsányi Sándort és az oroszul is kitűnően tudó török disszertánst, Hasszán Musztafa Erent maga mellé véve elkezdte küzdelmét az „elhurcolás” ellen. A Collegium különböző, már említett „menleveleit” és Harsányi amerikai útlevelét lobogtatva el is érték, hogy valamennyiünket, akik a Collegiumból oda kerültünk, egy közeli iskolaépületbe kísértek, ahol aztán az ott székelő magasabb parancsnokságtól hosszas magyarázkodás, vita után sikerült kivívni a hazatérési engedélyt.

Így Tomasz úrnak köszönhetjük nemcsak a nyilas idő és az ostrom viszonylag sima túlélését, hanem azt is, hogy nem törődve saját egészsége és élete kockáztatásával saját magán és fián kívül a tágabb értelemben családjának tekintett kollégistákat is megmentette a hadifogságtól, a Szovjetunióba hurcolástól.

Emberi helytállásának rövid vázolásával igyekeztem kifejezni hálámat is. Sajnos, erre életében nem került sor. Így most legalább elvesztésének hatvanadik évfordulóján adódott alkalom, hogy ezt a mulasztást pótoljam.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996) . . .	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménési úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szójka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban.....	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság.....	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium.....	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967).....	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967).....	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása.....	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück”. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.”

Interkulturalitätin Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Süle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukevényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia